

Ейдос

Альманах теорії та історії історичної науки

Випуск 8

Київ
2014/2015

EJDOS

Historiographic Almanac

Issue 8

Kyiv
2014/2015

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту історії України
НАН України

Опубліковані статті відбивають точку зору авторів, яка не завжди
збігається з думкою Редакційної Колегії.

Відповідальність за точність цитувань несе Автор

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. М.Грушевського, 4, к.504

E-mail:

institute@history.org.ua

Fax: (044) 279 63 62

**Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 13778-2752 Р
від 28.02.2008**

**Вищою Атестаційною Комісією України альманах внесено до
переліку наукових фахових видань України з історичних наук
(Постанова президії ВАК України від 16 грудня 2009 р. № 1-05/6)**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Редакційна Колегія:

Валерій Смолій, д.і.н., академік НАН України – головний редактор

Ірина Колесник, д.і.н. – відповідальний редактор

Геннадій Боряк, д.і.н., член-кореспондент НАН України

Ярослава Верменич, д.і.н.

Станіслав Кульчицький, д.і.н.

Олександр Реєнт, д.і.н., член-кореспондент НАН України

Дмитро Вирський, д.і.н. – відповідальний секретар

Володимир Головка, к.і.н.

Редакційна Рада:

Павло Магочій, Торонтський університет

Войцех Вжосек, Познанський університет

Лоріна Рєпіна, Інститут всесвітньої історії Російської академії наук

Галіна Зверєва, Російський державний гуманітарний університет

Володимир Кравченко, Канадський інститут українських студій

Леонід Зашкільняк, Львівський національний університет

Сергій Стельмах, Київський національний університет

Сергій Світленко, Дніпропетровський національний університет

Тетяна Попова, Одеський національний університет

Ева Доманська, Познанський університет

Марина Будзар
Київ

Проблема ідентичності як механізму конструювання соціальних практик особистості: до створення «інтелектуальної біографії» Григорія Галагана

На початку минулого сторіччя було висунуто тезу, що людство, йдучи у нову добу, опинилося в ситуації, коли людина стала цілком «проблематичною», коли вона вже не тільки не розуміє власної природи («хто вона є»), але й усвідомлює це нерозуміння¹. Відповідно впродовж наступних років «історія спільнот» замінювалася на «історію персон», та якщо від початку перевага віддавалася так званим «історичним особистостям», пізніше у «епіцентрі» досліджень опинилася «людина з натовпу», особа настільки пересічна, що саме реконструкція її життя, з'ясування її реакції на події уможлиблювала оцінювання умонастроїв широкого суспільного загалу.

Переакцентування історичних розвідок стосовно новітніх стратегій актуалізувало антропологічний, соціальний та філософський ракурси досліджень, спільною передумовою яких стало твердження про те, що концепція історії має діяти як силове поле, у котрому упорядковується хаотичний фрагментарний матеріал².

Індивід як «історична особа» постав у складному структурованому просторі, де перебування на кожному із шаблів забезпечено різноманітними формами волевиявлення. Пошук та реалізація таких форм завжди залежатимуть від кількох факторів: особистий інтерес, індивідуальний вибір, визначення мети та засобів її досягнення, усвідомлення особою, котра бере участь у події, свого ставлення до явищ, що її утворюють чи супроводжують. Відповідно історична біографістика у межах «нової біографічної історії» чи «персональної історії» за відправну позицію дослідницьких розвідок бере реконструкцію закономірностей формування та еволюції самосвідомості індивіда, відтворення тих узагальнених форм, що в них він відчував власну тотожність світові, вбачав своє місце у відповідному соціумі, ширше – у

---

¹ Шелер М. Человек и история // THESIS. Вип. 3. М., 1993. С. 132.

² Репина Л.П. История исторического знания / Л.П.Репина, В.В.Зверева, М.Ю.Парамонова. М., 2004. С. 277.

певному світовому устрої. Реалізація такого «особистісного проекту» потребує аналізу ідентифікаційних механізмів входження індивіду до суспільного простору, налагодження зв'язків з найближчим оточенням, великою соціальною спільнотою та «історичним часом» загалом.

У конструюванні соціальних практик особистості рушійною силою є така форма ідентифікація, котру П. Рікер назвав «ірсе-ідентичність» чи нарративна ідентичність. Репрезентована через подію (оцінювання себе в явищі) та через оповідь (узгодження з навколишнім внаслідок висловлення), вона прояснюється тільки через залучення індивіда до соціального оточення та «не містить у собі жодного твердження, яке б стосувалося так званого незмінного ядра особи...»³. У багатоваріантності подій, учасником яких є особа, постає кілька видозмін ідентичності, на перетині яких, кожен раз у конкретній ситуації, людина робить життєвий вибір, чим й визначається її подальша доля.

Основою ідентифікаційного процесу є індивідуальний доцільний вибір та персональна ініціатива. Отже, стратегії теорії ідентичності – «тілесної», що ґрунтується на чуттєвих характеристиках людського організму, та «особистісної», яка базується на самосвідомості, є найбільш ефективні для реконструкції історії життя певної особи. Продуктивність такого підходу зумовлена ідентифікацією індивідуума у мережі соціальних, історичних та соціокультурних контактів, що відбувається внаслідок встановлення взаємозв'язку між його персональним досвідом та практиками існування соціуму, і як результат «штучним створенням образу себе в оточенні речей і подій...»⁴.

Такий шлях біографічних розвідок дозволяє діяти відразу у кількох площинах: сфера особистісної поведінки персони, чия діяльність досліджується; історичний соціум, у якому ця особа сформувалася, мислила, працювала; практики опанування нащадками результатів життєдіяльності окремої персони та її оточення. Співставлення цих аналітичних ракурсів підсилює «нерв інтриги» у реконструюванні інтелектуальної біографії певної особи, її індивідуальної свідомості, власного досвіду, реалізації його у значущих формах соціальної активності. Інтрига виникає через порівняння ідентифікаційного проекту, створеного самою людиною, ставлення до неї сучасного їй соціуму (різних груп) та оцінювання результатів її діяльності нащадками, відповідно до змін історичного й культурного контекстів.

Важко назвати таку історичну особистість чи то пересічну людину, котрій не були б притаманні свої «парадокси ідентифікації», як-то зміна світоглядних пріоритетів від юнацьких років до зрілості, складні стосунки із соціумом в процесі реалізації персональних життєвих проектів.

³ Рікер П. Сам як інший / пер. с франц. К., 2002. С. 8. Як відомо, парним до поняття «ірсе-ідентичність» Рікер запропонував дефініцію «ідем-ідентичність» зі значення «тотожний собі», відповідний власній природі, власній тілесності.

⁴ Артеменко А.П. Функціональність ідентичності // Гуманітарний часопис. 2010. №2. С. 14.

Особливу цікавість, на нашу думку, викликають ті персони, котрі були людьми соціальної дії, позитивний результат діяльності яких залишається особливо значущим не лише для їх часу, але й для майбутнього. Серед таких особистостей – Григорій Павлович Галаган (1819–1888) – один з найпомітніших культурно-громадських, політичних діячів України середини та другої половини XIX століття. Вже сучасниками вбачали в ним того, хто «потребу живої справи носив у самому собі»⁵.

В особі Григорія Галагана, передостаннього з козацького-старшинського роду Галаганів, присутній цілий спектр характеристик: поміщик, підприємець, громадський діяч, послідовний захисник інтересів українського селянства за часів реформ 1860-х – 1870-х років, просвітник, котрий постійно опікувався питаннями народної освіти, інтелектуал, близький до гуртка московських слов'янофілів і водночас до Київської Старої Громади, етнограф, голова Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, член Історичного товариства імені Нестора-літописця та Археографічної комісії тощо. Ці характеристики були надані на межі XIX–XX століть у публікаціях сучасників, котрі знали Григорія Галагана особисто⁶, згодом доповнені й скореговані у розвідках істориків, мистецтвознавців, культурологів, публіцистів впродовж XX століття й особливо у пострадянські часи⁷. Проте думка з некрологу, поданого у «Київській старовині» 1888 року, – «всеосяжна, критична біографія Григорія Павловича Галагана належить майбутньому»⁸ – не втратила сенсу й сьогодні. Життєвий шлях цієї непересічної особистості від початку й до тепер реконструюється у межах «макро-історичного» підходу, а стратегії «мікро-історичного» аналізу на підставі комплексу еґо-джеорел залишаються на периферії дослідницького інтересу.

Сьогодні концептуальною основою реконструкції біографії Григорія Галагана є дві тези, сформульовані більше ніж сто років тому. Перша: за народженням представник правлячої еліти (поміщик, великий землевласник), тільки завдяки особистим якостям він зміг вийти «за межі» того соціального кола, до якого належав («родові та станові традиції, атмосфера дитинства та юності не мали ... нічого такого, що сприяло б вихованню у майбутньому

⁵ Мищенко Ф.Г. П. Галаган: некролог // Киевская старина. 1888. № 11. С. 3.

⁶ Галагановский фамильный архив / коммент. А. Лазаревского // Киевская старина. 1883. Т. 7, № 11/12. С. 452–469; Степович А. На Галаганівщині літом 1927 р. // Україна. 1929. Кн.1–2. С. 81–92.

⁷ Косаревський І.О. Садиба в Сокиринцях. К., 1959. 19 с.; Матвеев А. Родина Галаганів: історичні контрасти // Вітчизна. 1995. № 7-8. С. 115–117; Будзар М.М. Садиба Галаганів у Сокиринцях на Чернігівщині за 200 років: історичні та культурні перетворення. Харків, 2012; вип. 45. С. 165–171; Тимошенко А. Громадська і благодійна діяльність Г. Галагана // Сіверянський літопис. Чернігів, 2006. № 5. С. 82–96; Ткаченко Т.В. Громадська та благодійницька діяльність Г.П.Галагана: дис. ... канд. іст. наук. Переяслав-Хмельницький, 2002. 199 с.

⁸ Мищенко Ф.Г. П.Галаган... С. 3.

діячеві інтересів вищого гатунку...»⁹). Друга теза: виходець з козацько-старшинського роду, nobілітованого до кінця XVIII, Г. Галаган сформувався в атмосфері народницьких та слов'янофільських симпатій завдяки впливу наставника – Федора Васильовича Чижова (1811–1877), «українофільство». Галагана стало продовженням світоглядних пріоритетів слов'янофільства («слов'янофільство не заважало йому залишатися українофілом», адже «нападки слов'янофілів на українофільство як сепаратизм Галагану завжди здавалися непорозумінням»¹⁰). Більш того, на думку вже сучасного дослідника, Г. Галаган «поступово перетворювався із студента-мрійника у ... державного діяча, патріота і високосвідомого громадянина, який щиро переймався як проблемами окремої людини, так і проблемами загальнонаціональними»¹¹.

Важаємо, що механізм особистісної ідентифікації Григорія Галагана був більш складним, опосередкованим не лише протистоянням соціальному середовищу, але й відчуттям безумовного зв'язку з ним, що у певний спосіб видозмінювалося впродовж життя?

Відповідь на питання, у який спосіб культурні традиції, звичаї, уявлення, успадковані Г. Галаганом від народження, увійшли у певне протиріччя з його життєвим досвідом, проте не були зруйновані, ставши невід'ємним складником світогляду вже зрілої особистості, може надати аналіз великого корпусу особистих джерел – щоденників, мемуарних уривків, у формі публіцистичних нарисів, статей програмового змісту, що дають уявлення про ставлення їх автора до понять «культурна традиція», «історико-культурна спадщина», «українець», «малоросійський» тощо¹².

Впродовж усього життя Григорій Галаган вів особисті нотатки, що збереглися в Інституті рукопису у вигляді кількох десятків зошитів й записників, сторінки яких заповнені скорописом. Ці щоденні (чи майже щоденні) записи містять як дрібниці з життя «панича», а пізніше – великого землевласника та одного з найбільш впливових громадських діячів у Лівобережній Україні, так і відомості, які допомагають реконструювати еволюцію світогляду їхнього автора, ставлення до самого себе, позиціонування особистісної життєвої позиції.

Домінантою щоденників 21-однорічного Г. Галагана є щира любов до землі-місцевості, де він виріс, до прабатьківської дідици – панської садиби у селі Сокиринці (тоді – Полтавської губернії). У особистих записах, розмірковуючи про вибір подальшого життєвого шляху, він констатував: «не

⁹ Там само.

¹⁰ Павловский И.Ф. Полтавцы: иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Полтава, 1914. С. 151.

¹¹ Тимошенко А. Громадська і благодійна діяльність Г. Галагана, с. 90.

¹² Спочатку ці нотатки були більш деталізованими, пізніше – більш конспективними. Значна частина їх не оприлюднена, уривки з деяких публікувалися тільки наприкінці XIX століття, ще деякі наводилися в дисертаційних дослідженнях останніх років.

багатство утримує мене від служби – мене утримують Сокиринці <...> Вам хочу присвятити я життя своє...»¹³.

Особи, близькі до Григорія Галагана, засвідчували притаманний йому високий рівень відчуття краси навколишнього світу: «подейкують, що був він великий естетик, – писав О. Лазаревський. – Цей бік його духовного ества, ймовірно, поклав початок його любові до Малоросії...»¹⁴. Насправді, сторінки «Щоденника» за 1840–1841 роки сповнені описів чудових краєвидів парку у Сокиринцях та картин відпочинку серед паркової зелені: «Вечір дивний, солов'ї співали звідусіль, вода була немов плесо! Усі ... поїхали під місток ротонди і потім берегом до Святого яру. Там різнокольорові ліхтарі висіли на деревах, і колодязь був чудово освітлений. Звідти поїхали ми в оранжерею, де був бал до о пів на третю ранку...»¹⁵. Подібні настрої, поширені серед нащадків дворянства у різних куточках Російської імперії, є свідченням створення певної поведінкової програми, ієрархії культурно-національних цінностей.

Відмітимо, що, за спостереженням дослідників, характерною рисою джерел особового походження, створених особами з кола «малоросійського» (українського лівобережного) панства є «камерність, зосередженість на внутрішньому світі людини», адже «у свідомості малоросійського дворянина на першому плані – людина й людські стосунки...»¹⁶. Враження юного Григорія Галагана від перебування у родовій садибі цілком відповідають традиції споглядання себе й свого оточення, що виникла у середовищі лівобережного панства.

Закоханість не тільки у прабатьківську садибу у Сокиринцях, але й у усе, пов'язане з українськими реаліями, характеризує світовідчуття Г. Галагана у подальшому. Зокрема, у «Нотатках про все, що стосується селян сокиринських і усіх інших економій...», сенсом яких є аналіз господарського повсякдення великих маєтностей, успадкованих 27-річним Г. Галаганом. У «Нотатках» він згадує, як на світському прийомі у північній столиці перед ним постав образ української землі: «уявлення моє пропонує картину, від якої серце завмирає: я бачу ... пишний і такий ароматний степ, ось він розстелився під ... ясним вечірнім небом і на ньому могили за могилою, ... та чую я пісню жайворонка, й тягнеться степом довгий обоз чубатих чумаків, котрі гордовито виступають перед поважними ... волами, й ось іде розкішна чорнобрива дівчина у стрічках й квітках із задумливими очима...»¹⁷.

Можна б було оцінити почуття, висловлене в цих рядках (не зовсім оригінальних за формою), як примху чи то «позу» молодого діди́ча-власника,

¹³ *Матеріали для біографії Г.П.Галагана* // Київська старовина. 1898. Т. 62, № 7/9. С. 207.

¹⁴ Там само. С. 193.

¹⁵ Там само. С. 223.

¹⁶ *Гончаренко Н.* Національне дворянство та національна самосвідомість // Українська генеалогія: теорія, методологія, історія та практика. К., 1996. С. 47.

¹⁷ *ІР НБУ ім. В. І. Вернадського*, ф. І, оп. 1, спр. 6922, арк. 35 зв.

котрому лише в околицях Сокиринець належали 12 тисяч десятин землі, а повсюдно у двох губерніях – Полтавській та Чернігівській – до 40 тисяч десятин, якби вони не підкріплювалися доброзичливим ставленням автора до селян, володіти якими йому судилося від народження: «Я люблю вас, незлобліві українці ... даруй мені, Боже, сили, даруй спроможність полюбити їх сильніше, допоможи мені померти з думкою, що я був їм корисний, що я хоч якось наблизив їх до щастя...»¹⁸. Тобто вже у молоді роки Григорія Галагана в основі його ідентифікаційних стратегій містилася любов до «родинного гнізда», прагнення гідно виконувати свою соціальну роль, несучи «користь» тим, чиїм безумовним «повелителем» йому судилося бути.

Василь Ульяновський у коментарі до книги спогадів М. Стороженка «Моє життя» обмежував подібну захоханість у свою землю, «переважно панською садибою та околицями», констатує лише одну «любов без будь-яких спроб усамостійнення та артикуляції окремішньої своєї праці ... від загальноімперського середовища, що мало суто російське забарвлення»¹⁹. Безумовно, таке спостереження певною мірою є слухним щодо «програми» життєдіяльності українського лівобережного панства, проте у випадку з Г. Галаганом не все так однозначно.

Юнацька любов Г. Галагана до «сімейного гнізда» з часом перетворилася з романтично-захопленої на свідомо-раціональну, що підкріплювалася міркуваннями господарського зиску, що, власне, було типовим для світогляду та виробничих практик «поміщицької спільноти». Недаремно у нотатках «Про ставлення поміщика до селян і селян до поміщика (лист до друга)», що залишилися у особистих паперах Г. Галагана, наголошувалось, що необхідними умовами успішного землекористування та створення прибуткового господарства у межах «маєтку як економії» є особисте зацікавлення господаря та прагнення «вивчити проблему»: головна вимога – «глибоке ґрунтовне вивчення предмету твоєї роботи та повсякчасні особисті зайняття ним. Передусім спочатку живи безвиїзно у селі, можливо й взимку, віддавайся своїй справі усією душею...»²⁰.

З часом діяльність щодо розвою садиби сприймалася Григорієм Галаганом як обов'язок перед предками. Майже через двадцять років після записів у юнацькому щоденнику Г. Галаган в автобіографічному нарисі «Під дубами: сімейна хронічка» хоче передати синові саме такі настанови: «Ми з тобою маємо наше сімейне гніздо міцно та гарно влаштоване, наші милі Сокиринці, де вже п'ять поколінь нашої фамілії жили та померли, залишив нам статок добре доглянутий та ім'я, нічим не заплямоване...»²¹.

Звернімо увагу на завершення фрази: «родове ім'я, нічим не заплямоване». Передостанній з Галаганів не схильний був ставитися до родоначальника династії, Гната Галагана як до зрадника козацьких чеснот та

¹⁸ Там само.

¹⁹ *Стороженко М.В. З мого життя / упоряд. і вс. ст. В. Ульяновського. К., 2005. С. 33.*

²⁰ *ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ф. І, оп. 1, спр. 6926, арк. 8.*

²¹ *ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ф. І, оп. 1, спр. 6886, арк. 1.*

війська Запорізького. Щоправда, у подальшому було утворено ним легенду про наглу раптову смерть єдиного сина, 16-річного Павла Галагана внаслідок козацького прокляття: «Подейкували, – писав замісник директора Прилуцького краєзнавчого музею Г. Гайдай у нарисі «В Сокиринці до Галаганів», – що Галаган після смерті сина почав вірити в містику, повірив і у прокляття запорозьких характерників на весь його рід...»²². Щоденниковий запис 1883 року розкриває ставлення Г. Галагана до такого тлумачення дій свого прапрадіда: «Дочитав Мазепу Костомарова, цікава книга ... Мій предок Гнат презентований як жорстокий зрадник Січі Запорозької. З умовиводом Костомарова погодиться неможливо: або обмежений погляд, або – il joue double jeu (веде подвійну гру – М. Б.). був би час та більше сили – написав би про це статтю...»²³.

Навіть факт заснування Колегії імені Павла Галагана деякі автори тлумачили як «спокуту гріхів, що переслідують Галаганів рід з часів їхнього предка Гната...»²⁴. Проте сам засновник цього навчального закладу висловився щодо причин його розбудови цілком недвозначно: «Нам лишилося одне із двох: або віддатися цілковитій і безкінечній печалі, ... або, долаючи цю печаль, пориватися до того, щоб наш нещасливий син продовжував жити в інших ... Ми обрали останнє...»²⁵. До речі, таке раціональне обґрунтування свого рішення цілком відповідало дієвій натурі Г. Галагана, а також його багаторічній праці «на ниві» культурно-просвітницької роботи на Полтавщині, зокрема у Прилуцькому повіті. Тут у 70-80-х роках ХІХ століття внаслідок його політики сприяння організації народної освіти значно зросла кількість місцевої сільської інтелігенція, тому місцевість навколо Сокиринець, за словами А. Степовича, «скоро зробилася одною з найінтелігентніших земель на Лівобережжі...»²⁶.

Образ панської садиби у Сокиринцях, що вже у юнацьких щоденниках Г. Галагана сприймався як метафора «ідеального місця», пізніше став підґрунтям певних міфологем, пов'язаних з пам'яттю про побут предків, навіть ширше – про національні святині.

Палацово-парковий комплекс був створений за ініціативою батька Григорія Галагана, Павла Григоровича у 1823–1829 рр. за проектом

²² Гайдай Г. В Сокиринці до Галаганів // Скарбниця. 1996. № 12 (52). С. 4: козаки прокляли зрадника до сьомого коліна. Павлусь саме й був отим сьомим коліном Гната Галагана, на якому цей рід і закінчився. Також цікаво, як ця легенда змінювалася задля вимог політичної кон'юнктури: у статті 1920-х років смерть сина подавалася як помста околишніх панів за послідовну позицію Г. Галагана у справі реформи 1861 року (Семенчик М. Свідки минулого // Хроніка-2000. Вип.41-42. К., 2001. С. 383).

²³ Отрывки из дневника Г.П.Галагана, 1883-1884 // Киевская старина. 1902. Т. 76. № 3. С. 156.

²⁴ Матвеев А. Родина Галаганів: історичні контрасти. С. 117.

²⁵ ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ф. І, оп. 1, спр. 6884, арк.6.

²⁶ Степович А. На Галаганівщині літом 1927 р. С. 85.

архітектора П. Дубровського, учня Д. Джилярді, та вченого-садівника І. Бістерфельда. Згодом Г. Галаган сприймає маєток попри його естетичну довершеність як руйнацію старого способу життя: «Марно б ми шукали слідів прадідівського життя, все, ними влаштоване, було зовсім знищено твоїм дідом, котрому потрібний був простір для його генеральних планів...»²⁷.

Ідентифікаційні орієнтири Григорія Галагана у вік зрілості визначилися через усвідомлення ним певних цінностей матеріально-речового та нерукотворного природного світу, цінностей, що концентрувалися у площині національного та особисто-людяного. Так унаочненням живої пам'яті про минуле стали дуби Сокиринської садиби, що оточували місце, де колись стояв старопанський будинок, «живі істоти, що пережили усі ці переломи людського життя, ... почали своє існування задовго до початку чого-небудь, побудованого у цих місцях...»²⁸. Родинна традиція, котра для автора нарису «Під дубами» збережена навіть у назвах цих дерев – «дуб фамільний», де три стовбури виходять з одного кореню й зливаються верхівками, «дуб непохитний», чий два стовбури зрослися між собою, «два брати» (два стовбури досить далеко відійшли одне від одного, хоча й з'єднані верхівками в одну масу зелені), «дуб кудрявий», чий віти широко розкинуті та спускаються до самої землі²⁹. Отже, у свідомості Г. Галагана дуби-брати перетворилися на національну традицію – любові до рідної землі, підтримки та вшанування її надбань і дарів. Вважаємо, що цей комплекс «сакральних речей» асоціювався у нього передусім із артефактами доби Гетьманщини, творіннями козацької минущини.

Світоглядні орієнтири Григорія Галагана, що визначали його «ідентифікаційний проект», були омислені ним ще задовго до написання «сімейної хронічки». Базою даного проекту стала консервативна культурна традиція. Реалізація даної традиції, мала не лише письмову, але візуальну форму, відображену в українському мистецтві модерної доби.

Першим таким візуальним текстом став портрет Г. Галагана, замовлений ним під час перебування в Італії 1843 року художнику В. Серебрякову. «Сокиринський панич» зображений у козацькому строї у такий спосіб, що академічна манера письма «співпрацює» з деякими деталями, притаманними українській портретній традиції доби бароко.³⁰ Репрезентативна функція цього портрету визначена місцем розміщення в інтер'єрах Сокиринського палацу – у робочому кабінеті Г. Галагана. У такий спосіб портрет візуально «поєднав» молодого тоді Г. Галагана з його прабатьками.

²⁷ *ІР НБУ ім. В. І. Вернадського*, ф. І, оп. 1, спр. 6886, арк. 1 зв.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само. Арк. 2: як родина святиня трактована навіть гілка на дубі «три брати», на висоті двох сажнів від землі, що майже висохла, але її не зрубали із-за спогадів: на ній влаштовано було гойдалку, де гойдалися діти з трьох поколінь родини Галаганів.

³⁰ *Гаврилова С.* Художник і меценат // *Родовід.* 1995. № 12. С. 53.

Публічною демонстрацією культурних пріоритетів Г. Галагана стало, безумовно, зведення панського будинку у садибі села Лебединці на початку 1850-х років за проектом Є. Червінського. У цьому починанні він запрагнув відтворити українську панську садибу XVIII ст. за уявленнями про неї людини середини XIX століття, реалізувавши власні естетичні смаки, левову частку яких становили уявлення про певну «сільську ідилію», серед якої думка про сучасну розкіш замінюється пишнотами природи³¹. Доречно згадати, що мріями про можливість утворити таку собі «Країну Утопію», ідеальний світ у межах панської садиби, де б і селяни були щасливими, просякнуті сторінки щоденників двадцятирічного Г. Галагана. Він неодноразово згадує про гуляння для сокиринської сільської молоді, влаштовані на території садиби, про танці та ігрища, про чудові «малоросійські» пісні, про спільне полуднування, коли за довгими столами, вкритими скатертями, з однієї сторони сиділи хлопці, з іншої – дівчата, де подавали пироги, м'ясо, паляниці, сметану, сало, хлопцям – горілку³². Головною турботою юного панича, автора записів, стало те, чи будуть любити його селяни, його, котрий повсякчасно ловив себе на думці, що йому приємно виглядати паном, господарем-деспотом перед селянами³³. в інтересах селянської громади.

У розбудові садибного комплексу в Лебединцях повністю визначився «світоглядний меседж» Г. Галагана, зрозумілий з тексту його програмового «Листа про малоросійський „будинок”». Цей нарис, оприлюднений майже через сорок років по закінченню будівництва, має усі ознаки епістолярної спадщини, розрахованої на публічне обговорення. Позицію автора «Листа...» висловлено недвозначно: «Тут народилася в мене думка спробувати відтворити нашу старовинну малоросійську споруду. Я не смію сказати «архітектуру» – у ній нам відмовлено категорично. Але, до речі, чи не відмовляють нам короткозорі люди навіть в окремішності нашої мови, в оригінальності нашої народності, називаючи все це випадковими відтінками?...»³⁴. Основний посил такого будівництва був втілений також у напису на сволоку, що підтримував кровлю будови: «Дім цей споруджено для оживлення переказів про життя предків у пам'яті нащадків...»³⁵.

Врешті-решт, змістове наповнення візуальних текстів Г. Галагана, водночас актуалізує питання власного соціального статусу та ставлення до нього сучасників і нащадків. Позиціонування себе як потомка козацько-старшинських родів, консерватизм поглядів Г. Галагана спричинили появу ще

³¹ Галагана Г.П. Письмо о малороссийском «будынке» // Киевская старина. 1904. Т. 86, № 7/8. С. 7.

³² Материалы для биографии Г. П. Галагана. С. 213.

³³ Там само. С. 212.

³⁴ Галагана Г.П. Письмо о малороссийском «будынке». С. 2.

³⁵ Василенко В. В Лебединском «будынке» Г. П. Галагана // Киевская старина. 1900. Т. 70, №7/8. С. 20.

одного запиту – домагання ним певного гетьманського статусу та ставлення до наявності/відсутності певного імперського титулу³⁶.

Стосовно проблеми гетьманства, то один з перших біографів Г. Галагана, О. Лазаревський, переповідав плітки, поширювані серед чернігівського панства («Один із суперників Галагана, Ш., сказав одного разу дружині Чернігівського губернатора Голіцина: «Ви, княгине, сидите тут спокійно та не підозрюєте, що цієї миті чернігівці, може, ставлять Галагана на гетьманство»³⁷). Сучасний історик-політолог вважає, що Г. Галаган говорив «про реставраційний монархічний гетьманський рух як про певний напрям українського політичного життя, до якого себе і зараховував...»³⁸.

З приводу знатного похолдження роду Галаганів також існувало чимало суджень. Одне з них переповів Г. Лазаревський: на пропозицію клопотати про надання родові титулу Григорій Павлович нібито-то відповів у той спосіб, «Колись одному з Нарішкіних було запропоновано надати титул, той відповів, що рід Нарішкіних не потребує жодного титулу. Можу сказати, що й рід Галаганів, посвоячений з Нарішкіними, остільки славний, що не потребує якогось титулу...»³⁹. В одному з неопублікованих мемуарних уривків з приводу цього Г. Галаган висловився однозначно: я «чужий аристократичних претензій ... завжди вважав їх недоречними, особливо ... в козацьких нащадках ...»⁴⁰.

Розбіжність між власною ідентифікацією Г. Галагана та оцінками сучасниками й нащадками його суспільного статусу та ролі унаочнює складність процесу його соціокультурної «легалізації». Так, за свідченням І. Аксакова, котрий переповідав рідним про гостювання у Сокиринцях влітку 1854 року: «Побачивши дім та сад, я сказав Галагану, що він не пан, а лорд Галаган, що його дуже збентежило та примусило гаряче виправдовуватися...»⁴¹. У цьому ж листі І. Аксаков говорить, що серед тієї розкоші, у якій Г. Галаган жив, він постійно переймався однією думкою: як саме у найкращий спосіб виправдати власне багатство перед своєю совістю⁴². Це зауваження примушує сказати, що найголовніше у проекті власної ідентифікації Григорія Галагана, його внутрішнього, особистого визначення

³⁶ Про це, зокрема, згадував й А. Степович: «Я знаю також людей, котрі <...> наполягали на тому, що Галаган усі свої справи залагоджує із розрахунку, щоб із часом за більш-менш вдалих обставин стати гетьманом Малоросії...» / *ІР НБУ ім. В. І. Вернадського*, ф. 179, оп. 1, спр. 130, арк. 6.

³⁷ *Лазаревський О.М., Лазаревський М.І.* Пам'яті мої: Pro domo sua / передм. І. Забіяки, О. Лазаревського; упоряд. І. Забіяки. К.; Самара, 2004. С. 173.

³⁸ *Потульницький В.* Світогляд українського лівобережного панства 2-ої половини ХІХ століття // *Київська старовина*. 2000. № 4. С. 36.

³⁹ *Лазаревський Г. О.* Київська старовина / упоряд. І. М. Забіяка, О. О. Лазаревський. К., 2007. С. 70.

⁴⁰ *ІР НБУ ім. В. І. Вернадського*, ф. І, оп. 1, спр. 688, арк. 1.

⁴¹ *Аксаков І. С.* Письма к родным (1849–1856). М., 1994. С. 187.

⁴² Там само.

та зовнішньої, суспільної репрезентації є ставлення до селянства та розуміння свого життєвого призначення.

Отже, характеристики Г. Галагана й досі не позбавлені «соціального» тавра – «поміщик», «значний землевласник», чиє багатство «зросло за рахунок виснажливої праці кріпаків, а потім «відпущених» селян»⁴³. Проте така фігура, як поміщик-меценат, та ще й національно орієнтований, взагалі не була предметом розгляду.

Оцінки були безапеляційними, хоча цікаво прослідкувати, як змінювалися акценти у тлумаченні вчинків та подій. За словами Г. Лазаревського, Г. Галаган уявляв, що «любить декілька тисяч ‘селянських душ’, які належали його батькам, а в наступному мусили належати йому. Але одночасно він вважав за цілком природне бити по обличчю старого свого служника, наказувати, шмагати різкими іншу челядь за будь-яку провину...»⁴⁴. Щодо першого епізоду, то у щоденнику двадцятилітній Григорій Галаган, дізнавшись про смерть одного із селян, із гіркотою згадує, як ударив його за те, що той був у нетверезому стані. Другий епізод, згаданий Г. Лазаревським, занотований у щоденнику так: «Вересень 4. Вперше покарав людину. Після 15 чи 16 ударів мені стало так боляче, що я сказав – досить, а сам пішов...»⁴⁵.

Одним з небагатьох дописувачів «радянської доби» А. Степович прагнути захистити Г. Галагана від звинувачень у «поміркованому лібералізмі» та «романтичному етнографізмі», писав: «цей поміщик все життя намагався удосконалити повсякденне життя народу, піклувався про покращання його добробуту й багато зусиль та коштів витратив на практичну реалізацію тих засобів, за допомогою яких можна було зробити селян більш заможними...»⁴⁶. А. Степович наполягав, що оцінювати такого діяча як Г. Галаган, необхідно з точки зору дієвих результатів його конкретної праці та суспільної діяльності, а не теоретичних висловлювань⁴⁷.

Отже, власний «ідентифікаційний проект» Григорія Павловича Галагана постає на перетині життєвих можливостей та особистісних інтерпретацій. Так, за соціальним статусом він був поміщик, крупний землевласник, його світоглядні переконання з часом сильно «поправшали», водночас рівень його соціальної активності, практичної діяльності, відданості національній справі залишався настільки високим, що, він заслуговує право на шану нащадків без будь-яких обмовок та закидів.

В основу конструювання соціальних практик Григорія Галагана було покладено модель особистісної ідентичності, що містить такі складники, як відданість рідному краю, прагнення ефективно реалізувати власні зобов'язання перед селянською спільнотою, наслідування традиції,

⁴³ Матвеев А. Родина Галаганів: історичні контрасти. С. 116.

⁴⁴ Лазаревський Г. О. Київська старовина. С. 68.

⁴⁵ Материали для биографии Г. П. Галагана. С. 216.

⁴⁶ ІР НБУ ім. В. І. Вернадського, ф. 179, оп. 1, спр. 130, арк. 4.

⁴⁷ Там само.

вшанування історичної пам'яті поколінь, утлумачені як зобов'язання перед «предками та нащадками».

Вважаємо, безумовно, ефективним для біографічних розвідок аналіз механізму ідентифікації непересічної особистості через співставлення ступеню її соціальної активності, практик власної репрезентації та реакції на її дії, вчинки, роздуми сучасників і нащадків. Нашадки нерідко виявляються неспроможними побачити історичну особистість без нашарувань власних уподобань та переконань, зрозуміти як людина реалізовувалася відповідно до власних ідентифікаційних стратегій. Адже біографістика набагато більше говорить про той час, коли певна біографія створювалася, ніж про час, в якому конкретна особа жила. Вочевидь, «інтелектуальна біографія» такої історичної постаті, як Григорій Галаган генерує неоднозначні інтерпретації, котрі утворювалися на межі приватного / суспільного, одиничного / колективного, зовнішньої репрезентації / особистісної ідентифікації.